

Avel·lí Artís-Gener, un

En la societat literària catalana hi ha una certa tendència a l'homenatge pòstum que fa bona la dita insidiosa, atribuïda a un important catedràtic, que diu que "l'únic escriptor bo és l'escriptor mort". Per això pot sorprendre l'espectador imparcial que dijous vinent (passat per al lector), dia 12, el Centre Català del Pen Club i l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana convoqui un sopar d'homenatge a Tísner al palau de Pedralbes de Barcelona.

Nascut el 1912, Avel·lí Artís-Gener és novel·lista i pintor, periodista i escenògraf de teatre i de televisió, ninotaire, dissenyador gràfic, combatent a la guerra civil on arriba per mèrits de guerra al grau de comandant, exiliat a Mèxic des d'on col·labora amb el seu pare, el dramaturg Avel·lí Artís, en la publicació de *La nostra revista* que després, sota la seva direcció, es transforma en *La nova revista*. De retorn a Catalunya, participa en l'Assemblea de Catalunya, endega la recuperació del Centre Català del Pen, del qual esdevé el primer secretari general, i col·labora en la creació de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana que ara presideix.

Fa més de vint anys que conec l'Avel·lí Artís-Gener. Corregeixo: fa més de vint anys que estimo el Tísner, com a amic, com a company d'escriptura i com a mestre. Amic, perquè he tingut el privilegi de freqüentar-lo i de compartir amb ell moments íntims, moments de plenitud, moments dolorosos, moments divertits... Allò que en el dia a dia d'una relació trena els sentiments i els fa indestructibles. Com a company d'escriptura perquè, malgrat les diferències d'edat, el Tísner ha estat sempre un company disposat a la solidaritat i a la lluita. Ell va fer possible que el Centre Català del Pen tornés a funcionar a l'interior, en plena clandestinitat, als darrers anys del franquisme. Ell va ser un dels fundadors de l'Associació d'Escriptors, arran del Congrés de Cultura Catalana, i en va ser vocal, vice-president i ara n'és el president, sempre sensible als problemes professionals dels companys, sempre disposat a la lluita. I, finalment, com a mestre perquè la seva obra literària (novel·les, contes, relats juvenils, periodisme i memòries) i la seva obra lingüística (els mots encreuats) excel·leixen en el panorama literari català per la innovació, el rigor i la capacitat creativa.

Per totes aquestes raons, doncs, he trobat lògic l'homenatge i he encetat aquesta conversa amb ell.

**El dia 12 de maig
més de cent
setanta escriptors
catalans van
rendir un
homenatge a
Avel·lí
Artís-Gener,
Tísner, amb
motiu de les
seves noces d'or
com a novel·lista,
en el transcurs
d'un sopar al
Palau de
Pedralbes.
L'escriptor Jaume
Fuster, un dels
seus amics,
l'entrevista.**

—*Què en penses, d'aquest homenatge, Tísner?*

—Penso que és el cant del cigne. Però no m'hi vull posar cap pedra al fetge. La veritat és que no vull pensar res. M'emocionaré i ploraré, és clar, perquè tinc una esponja al clatell i sóc massa sensible. Però no perquè sigui un homenatge a Pedralbes, sinó perquè sou els companys els qui ho fareu...

La Lluïsa, la companya del Tísner, que seu amb nosaltres, hi intervé:

—Però, justament al palau de Pedralbes... Es podria haver triat un altre lloc.

El Tísner s'hi afegeix de seguida:

—Té raó la Lluïsa. El palau de Pedralbes té unes connotacions monàrquiques que no lliuen amb mi...

—*La tria de Pedralbes, Tísner, és cosa de l'Ajuntament de Barcelona. Tinc entès que es va demanar un local municipal per fer el sopar i en Jordi Coca, responsable de l'àrea de Cultura va oferir el palau...—m'apresso a justificar els meus companys del Pen i de l'Associació.*

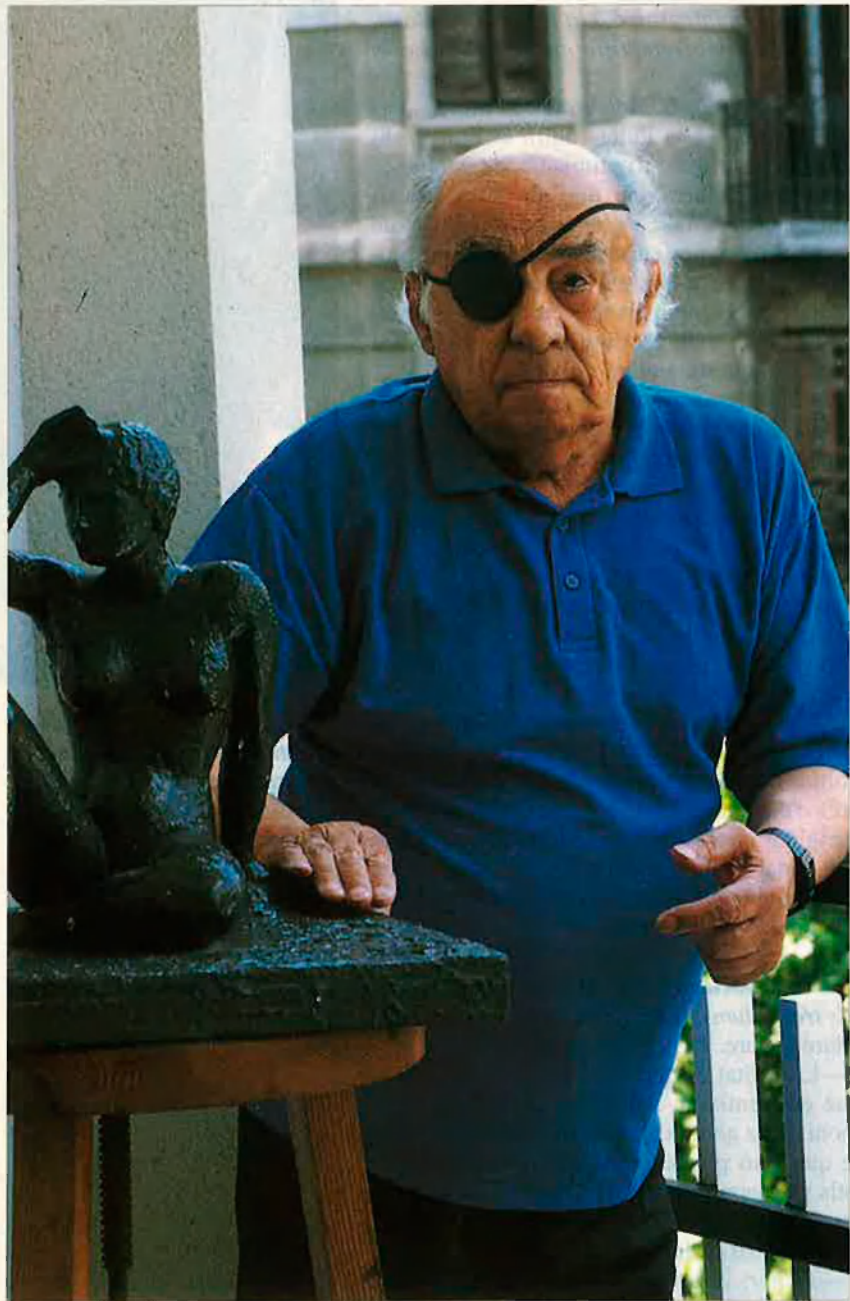
—Bé, és igual —somriu el Tísner—. Serà la tercera vegada que hi vaig. La primera va ser l'any 31 i la segona, fa cinc o sis anys, arran d'una visita a Barcelona del president de Mèxic, en un sopar institucional...

—*Que pots fer l'any 31 hi vas anar per retèner el local?*

—No ben bé. T'ho explicaré perquè és divertit. L'Ajuntament republicà va encarregar al pintor Carmel Davalillo la supressió de tots els símbols monàrquics del Palau. Davalillo era un noi que havia estudiat a Itàlia, becat per la Diputació, l'art d'arrencar els frescos. Ell és qui va traslladar els frescos de Taüll al Museu de Montjuïc. Doncs bé, com que en Davalillo s'havia fet una certa notorietat, li van encarregar aquella mena de restauració. El palau de Pedralbes era comiquíssim. Pensa que era pura escenografia baixa de sostre, tot ple de motlures pintades que imitaven motlures... Però jo no hi havia estat mai. Un dia em vaig trobar en Davalillo i em va dir que hauria de pujar a Pedralbes per veure "allò". Li vaig dir que no em seduïa la idea, però ell va insistir: "Hauries de venir-hi demà, perquè demà passat ja serà tard. T'ensenyaré una cosa que t'agradarà molt". Em va convèncer i vam quedar per a l'endemà a primera hora. Hi vaig pujar encuriós per allò que en Davalillo em volia mostrar. I saps què era? La cambra d'en Cametes, de l'Alfons XIII, vull dir. La cambra reial, amb un llit matrimonial tot historiat,

ome del Renaixement

CARME PUÉRTOLAS

amb cobricel i uns mobles macarrònics d'un gust espantós. Però el que en Davalillo volia que veiés de debò era el bany. Era una cambra enorme, amb una banyera de porcellana amb potes de lleó i aixetes daurades... I un wàter capitoné amb seda de color blau-verd. La cosa més ridícula que he vist mai...

Reconduexo l'entrevista.

—Tornem a l'homenatge de dijous, Tísner.

—A part Pedralbes, hi ha una altra incongruència. Una de les entitats organitzadores

"Sóc plenament conscient que això s'acaba. I t'asseguro que no em fa cap mena de por. Quan has conviscut tantes vegades amb la mort, a la guerra, per exemple o al quiròfan, del qual sóc client habitual, la mort no em fa por."

de l'homenatge és l'Associació que presideixo. Això pot semblar estrany. És clar que tot s'ha fet d'amagat meu. La meva tasca de president és purament formal: obro les sessions de junta o les assemblees, dono les paraules, etc. Suposo que els membres de la junta devien parlar de l'homenatge quan acabàvem la feina... En fi, em preocupa que algú pugui pensar que m'ho he organitzat jo mateix.

—*Ningú que et conegui mínimament no ho pensarà, això, Tísner. A més, tens tots els mèrits del món per a rebre un homenatge d'aquesta mena: ets un dels escriptors més coneguts pel públic i més estimats...*

—Perquè sóc vell, desenganya't. I perquè transito per la recta final. Sóc plenament conscient que això s'acaba. I t'asseguro que no em fa cap mena de por. Quan has conviscut tantes vegades amb la mort, a la guerra, per exemple o estenallat en una carretera mexicana després d'un gravíssim accident de moto, o al quiròfan, del qual sóc client habitual, la mort no em fa por. La veritat és que no hi penso, no sé pas per què te'n parlo ara. L'únic que em preocupa són les molèsties i els neguits que això pot causar en els altres, res més.

Les novel·les. —*Deixem estar aquest tema i parlem una mica de la teva obra. Quan et vas posar a escriure i per què?*

—No m'havia plantejat mai d'escriure novel·les. Ni d'escriure cap llibre, aquesta és la veritat. El meu autèntic primer llibre, no el coneix ningú. Es diu *La escenografia en el teatre y en el cine*. És un llibre que em va encarregar de fortuna una editorial, la Centauro. Me'l va encarregar per al dia del llibre mexicà i el vaig escriure en sis dies... Es tracta d'un manual que no esmento mai i que, curiosament, resulta que es va convertir en el manual d'escenografia a l'escola de belles arts de Cuba... Això t'ho explico per demostrar-te que mai no m'havia passat pel cap escriure un llibre. I, de bo de bo, el primer llibre que se'm va acudir va ser un reportatge sobre la guerra. Va ser el *556 Brigada Mixta*. No em vaig atrevir a fer un llibre autobiogràfic per una mena de pudor. En aquell temps o eres un supervivent o jeies en un camp d'Aragó. I jo tenia molta por d'autoglorificar-me i per això vaig cometre l'error de falsejar l'autobiografia i fer un reportatge bord. Però potser aquí hi ha el començament del novel·lista, perquè no sé si l'artifici de canviar els noms i els topònims era qüestió del biògraf, del cronista o del novel·lista...

—La teva obra novel·lística, però, està estretament lligada a la teva biografia. I si 556 Brigada Mixta és un híbrid entre la novel·la i el reportatge que reflecteix les teves experiències durant la guerra, Les dues funcions del circ es connecta amb l'inici de l'exili. Quina distància hi ha entre el 556 Brigada Mixta i Les dues funcions del circ?

—La distància és l'afany enorme que hi ha de novel·lar en *Les dues funcions*. I no puc dir de novel·lar a partir de zero, que és el que realment m'apassiona, sinó que és a partir d'algunes coses perquè em feia una mandra enorme inventar-me escenaris exòtics. Però és que havia d'aprofitar el fet d'haver conegut la Martinica per una circumstància de fortuna. Però tampoc no volia fer de cronista de la Martinica. Ni tan sols no m'invento el canemàs de la novel·la perquè és real. Però, en canvi, m'invento la facècia que trobo que és fonamental. M'invento els dos personatges que es desdoblaran i que un no farà sinó la figura d'ell mateix... Que serà el seu alter ego i que farà totes les coses que no pot fer.

—Tu sempre has demostrat un gran amor per Mèxic, la terra que et va acollir. I Les paraules d'Opòton el vell, *doncs, seria la novel·la de Mèxic*.

—És una novel·la que m'estimo molt. Té la gràcia d'haver-me inventat la conquesta al revés. I el mèrit de la documentació que vaig haver de fer per escriure-la. Pensa que no havia estat mai a Galícia i que vaig haver de treballar molt per fer verssemblant el viatge d'Opòton per terres gallegues. Però jo crec que el seu principal mèrit és la trapelleria.

—Però la novel·la següent, *Prohibida l'evasió, que va guanyar el premi Prudenci Bertrana l'any 1969, s'escapa d'aquesta influència autobiogràfica...*

—*Prohibida l'evasió* és una novel·la més densa que té el neguit de donar un missatge al lector. En un primer redactat no se'n deia *Prohibida l'evasió*, sinó *El cercle i la tangent*. De fet és un cant contra la comunicació. La vaig començar a Mèxic i la vaig acabar a Barcelona i potser reflecteix el moment en què decideixo que l'exili s'ha convertit en una emigració convencional i que ja és hora de tornar.

—Hi ha influències de la teva activitat en el cinema i en la televisió... Recordo que, de tant en tant, els personatges miren una hipotètica càmera que sembla que els està filmant.

—A mi, em sembla que és un invent feliç, des del punt de vista del novel·lista, aquesta càmera que sempre és present en la narració i que no és sinó la consciència col·lectiva. Hi ha un moment a la novel·la, quan els protagonistes són a Sant Feliu, l'Odette diu al Viktor: "Mira aquesta càmera" i en Viktor pregunta:

"Quina càmera?" i l'Odette li diu: "No, tu no l'has vista, ni la veuràs mai..."

—També *L'enquesta* al canal 4, premi Sant Jordi, 1972, és una novel·la que no s'explica sense la teva feina d'escenògraf a la televisió mexicana... Però, en canvi, és la novel·la del retorn, de la integració a la societat catalana, de la lluita antifranquista que retrobes i a la qual t'integres.

—Sí, tens raó, *L'enquesta* és la meua aportació literària a la lluita contra el Franco. Si més no, és un cant d'optimisme, de confiança que les dictadures, per més absurdes que siguin, cauen. A més, va ser una novel·la escrita en circumstàncies curioses: vaig tenir un problema a la vista que em van obligar a passar molt de temps amb els ulls embenats i, la novel·la, no la vaig escriure, la vaig dictar... I crec que aquesta oralitat s'hi nota.

—Els gossos d'Acteó?

—És una novel·la arrelada a la terra, on em plantejo les dicotomies camp-ciutat, vellesa-joventut. Va tenir una publicació desgraciada. L'editor la va considerar massa llarga i em va suggerir que l'escurcés. Com que no m'hi veia amb cor, el vaig autoritzar a suprimir allò que considerés superflu i va treure els diàlegs enginyosos, gairebé jocs de paraules dels protagonistes més joves. Precisament aquells que encarnen la meua esperança en el futur, la meua confiança en la generació que ha pres el relleu. Ara s'ha reeditat sencera en el tercer volum de les meves *Obrs Completes*, després d'una complicada recerca detectivesca de l'original que s'havia perdut, i alguns crítics han donat la raó a l'editor. Què hi farem! Crec que s'equivoquen i demano respecte per l'obra tal com la vaig concebre.

Les memòries. —*I arribem al teu gran èxit. Els tres volums de les teves memòries titulades Viure i veure. Te l'esperaves, aquest èxit?*

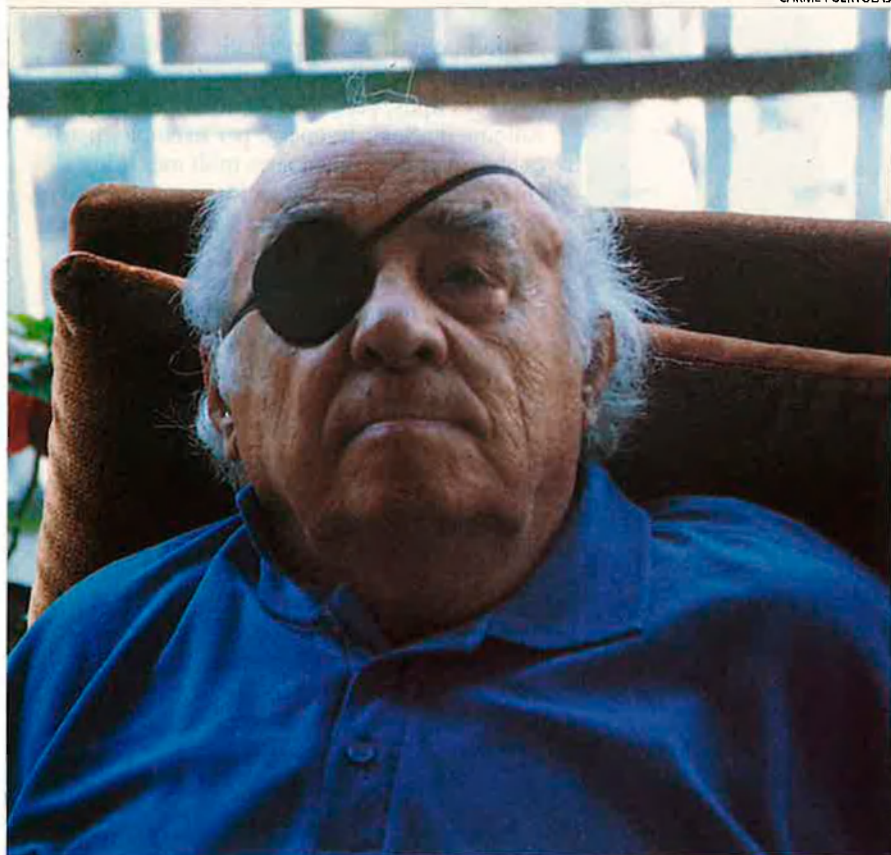
—La veritat és que no. M'hi vaig posar perquè em sentia en l'obligació de deixar testimoni d'una gent i d'uns fets, sense confiar gaire que això pogués interessar algú més enllà dels protagonistes encara vius i els especialistes. I ja ho veus, els tres volums s'han convertit en un èxit de llibreria.

—*Tísner, abans d'escriure Viure i veure eres lector de llibres de memòries?*

—He llegit molt pocs llibres de memòries. M'han avorrit sempre. Dec haver tingut molta pega perquè els que he llegit m'han semblat sempre llibres de gent que s'autoglorificava. Quedaven com uns prínceps rodejats d'una gent sinistra. A mi això m'ha escamnat sempre i m'ha impedit de posar-me a escriure les meves memòries perquè em semblava que era una mena d'amenaça jacent: creia que posar-se a escriure memòries era una manera d'autoglorificar-se.

"Em vaig posar a escriure les meves memòries perquè em sentia en l'obligació de deixar testimoni d'una gent i d'uns fets, sense confiar gaire que això pogués interessar algú més enllà dels protagonistes encara vius i els especialistes."

—I ara que has escrit les teves memòries... T'has auto-glorificat?

—Tinc la sensació que no. Fins i tot, com a autor que es rellegeix, tinc la impressió que hi ha una excessiva delectança, en alguns moments, quan no quedava massa bé, que hi he insistit, que ho he recalcat massa. Potser era degut a l'empenta que em donava el fet de no voler caure en l'autoglorificació.

—Per a un novel·lista com tu és fàcil escriure la realitat objectiva o, quan ets a la màquina, tens ganes de canviar la història i fer-la més literària?

—És un perill que et sotja durant tot el temps que escrius. En part vaig resoldre la

qüestió de ser fidel a la realitat i alhora a la meua condició de novel·lista introduint diàlegs a les memòries. No és gens habitual en els llibres de memòries, però sí una tècnica habitual en les biografies. El diàleg a les memòries és un destorb, però també una crassa per al llenguatge. De fet, els diàlegs em permeten usar dos nivells de llengua: la de la narració, més literària, i la del diàleg, més col·loquial. Per cert que, en coses ja escrites, m'adono que de vegades l'únic personatge que usa paraules grolleres a les memòries sóc jo. En definitiva, a les memòries reproduceixo una frase íntegra que ho explica molt bé: el treball de recreació no cal que sigui literal. Com que la literalitat és impossible, com a mínim he intentat d'aconseguir la literalitat mental, és a dir, la imatge que conserves a la ment.

—Després de llegir Viure i veure, el lector arriba a la conclusió que tens una memòria prodigiosa... És cert o t'has ajudat amb notes, quaderns o apunts de l'època?

—No, gens. I pel que fa a tenir una memòria prodigiosa... Algunes vegades m'he queixat que la meua és una memòria absolutament voluble, però que obeeix la meua disciplina. Quan no aconseguixo recordar una cosa la sotmeto a la tortura de l'ordre alfabètic. Començo amb la "a" i després passo a la "b"... fins que trobo el nom que busco.

La guerra. —L'estructura de Viure i veure és, si més no, curiosa. A partir d'un tronc central, la teua participació en la guerra civil, i a través d'associacions d'idees fas uns flashback cap a la infantesa i l'adolescència i uns flash-ahead, bàsicament cap a l'exili mexicà... Per què, la guerra civil com a eix?

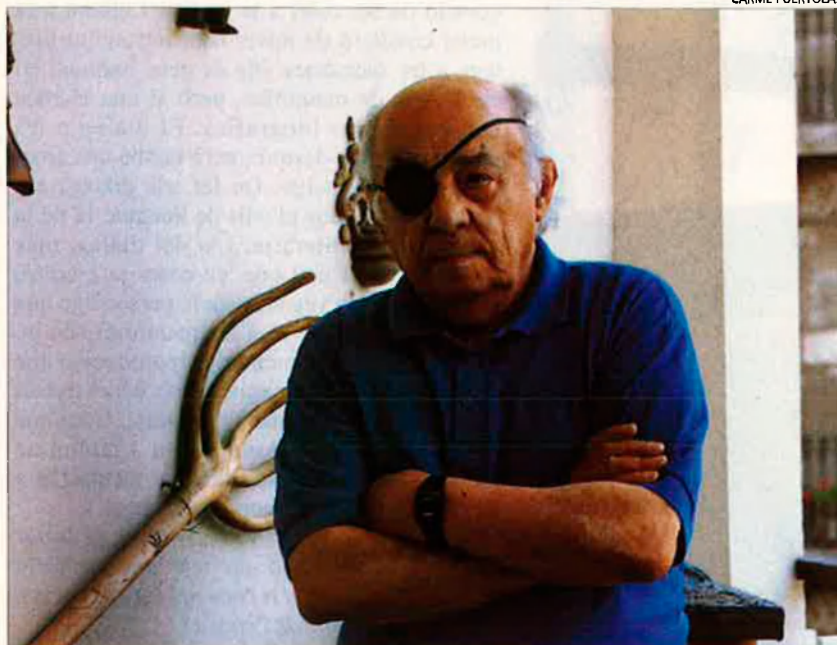
—Quan vaig començar a escriure les memòries tenia setanta-tres anys. I abans de seure a la màquina vaig fer una seriosa reflexió i vaig arribar a la conclusió que en els setanta-tres anys que havia viscut, allò més important que m'havia passat era la guerra. Em feia una por enorme que la gent pogués dir "el iaio ja s'ha enrotllat altre cop", que pensés que parlar de la guerra era un repapieig de vell. El que de debò volia transmetre (i sou vosaltres que heu de dir si ho he aconseguit) és que la guerra és una font d'experiències formidable. Tant d'experiències positives com negatives. Unes són extraordinàriament bones, profitoses, que si no és en una guerra no les pots aprendre. L'autèntic sentit de la paraula amirat, parlo en profunditat, de bo de bo, sense fronteres, solament en una guerra s'aconsegueix de trobar. I després, és clar, hi ha les negatives, que són les que fan que hagi dit tantes vegades que la guerra era una escola magnífica, però cara. Aprens coses, sí, però algunes les aprens molt dolorosament... Sí, la guerra és una experiència extraordinària.

VEDAT
Albert Roig
 Premi Carles Riba 1993
 Col·lecció: Els llibres de l'Ossa menor, 167
 Un poemari bell i dens de les veus més savants i poètiques de la poesia catalana recent.

Proa

CARME PUÉRTOLAS

"No em vaig atrevir mai a fer la novel·la de la guerra perquè tenia massa dimensió, massa importància en la meua vida."

—No creus que hi ha una certa descompensació entre els records de l'època d'abans de la guerra i els de després de la guerra?

—No ho sé. Pensa que els *flash-back* i els *flash-ahead* es produeixen al grat de l'associació d'idees o simplement, com explico al començament de les memòries, per causa d'una paraula que em suggereix l'episodi. Per tant, ni tinc cap mena d'idea de per què hi ha més fragments de l'una època que de l'altra.

—La guerra no havia estat present en la teua literatura, a excepció feta del teu primer llibre, *556 Brigada Mixta*, com ja has explicat.

—Tens raó. *556 Brigada Mixta* no és una novel·la de guerra... L'he rellegit diverses vegades i he arribat a la conclusió que és simplement l'expressió del deute que havia contret amb la guerra. Perquè no podia ser que, una cosa tan important, la tractés amb aquella superficialitat, amb aquella frivolitat en molts moments. De fet no em vaig atrevir mai a fer la novel·la de la guerra perquè tenia massa dimensió, massa importància en la meua vida. N'he llegides moltes, de novel·les de guerra, conec a fons les tres més importants *Le feu* d'Henri Barbusse, *Res de nou a l'oest* de Remarque i *Incerta glòria* d'en Joan Sales. En tots tres observo una mateixa constant: la de defugir la realitat autèntica. Els fa una por terrible i aleshores, per exemple, Barbusse fa transferències. Les coses crucials, que li deuen haver passat a ell, fa que passin a un altre. I Remarque també, queda molt ambigu, però hi ha coses que, si ell no n'hagués estat el protagonista, no podria saber. I ja no dic en Sales que, positivament, des del començament fins al final, des del títol mateix, no fa sinó amagar el cap sota l'ala... perquè qualificar d'incerta

la glòria que li pugui pervenir, és amagar el cap sota l'ala. Ja veus que esmento tres novel·les tipus, però n'he llegides moltes més. Antoine de Saint-Exupéry, per exemple, però és clar, la seva és una guerra molt més lírica... Una guerra de pilot d'aviació és sensacional. Explicar una guerra des de l'aire és fabulós. Però la guerra no és tema de novel·la. Ja veus que la guerra no és novel·lable. S'ha d'encarar com a autobiografia o si no, deixar-ho córrer.

—Per què fins ara en les teves memòries no has parlat del retorn i dels anys posteriors fins a l'actualitat?

—Si hagués estat estrictament fidel a la tècnica de l'associació d'idees que t'explicava abans, n'hauria hagut de parlar. Però m'he hagut de frenar de cara a la coherència, per por de caure en un relat excessivament confusoriari, que la gent perdés de vista exactament quin era el fil conductor, és a dir, la guerra. És un perill que t'està sotjant allà amagat. Si et deixaves guiar per un excés de relat de futur, com també per un excés de relat de passat, aleshores es desvirtuava aquest eix i creaves un garbuix al lector. I em dec al lector, en definitiva. Ho vaig deixar per a més endavant.

Un home del Renaixement. —Hi haurà, doncs, un quart volum?

—No ho sé. Hi estic treballant, però he tingut problemes informàtics... Darrerament m'ajudava la meua filla Graziella, però va haver de tornar a Mèxic uns dies i ara per un estúpid problema burocràtic haurà d'esperar-se sis mesos per tal d'obtenir el nou visat. Sense ella estic perdut...

—A més de les novel·les i les memòries, has publicat llibres-reportatge (El pla de la Calma, Al cap de vint-i-cinc anys, La diàspora republicana, Mèxic), i llibres amb ninots (Història en història de Catalunya, Dona, doneta, donota amb la Maria-Aurèlia Capmany), has fet exposicions de pintura a Mèxic i a Barcelona, has fet de periodista (La Publicitat, Tele/Estel, Tele/Exprés) i, sobretot de ninotaire abans de la guerra (El be negre, L'esquella de la Torratxa) i després (El Noticiero, Tele/Estel, Tele/Exprés) has creat un estil de fer crucigrames, que tu anomenes *Mots encreuats*, has pronunciat conferències i un amplíssim etcètera. Diques, en quina d'aquestes activitats t'has sentit més còmode, més tu mateix?

—Em sentia pintor quan pintava, escriptor quan escric, ninotaire quan feia acudits, periodista quan feia articles, crucigramista (i passa'm la paraula) quan feia mots encreuats, conferenciant quan faig conferències...

Aquesta és la gran lliçó del Tísner: la globalitat, la passió per fer les coses ben fetes, la intensitat en el viure i en el fer. Tísner, un home del Renaixement.

Jaume Fuster